

LÄNSSTYRELSEN
GÖTEBORG OCH BOHUSLÄN

Miljövärds
rapport 1992:1

Ängs- och hagmarks- inventering

Härryda kommun

Katrina Envall
Annika Smålander

Ängs- och hagmarksinventering

Härryda kommun

Miljöårsrapport (1992:1)
ISSN 1102-5611

Produktion: Länsstyrelsen, miljöårsenheten

Text: Katrina Envall, Annika Smålander

Redigering 2:a upplagan: Rickard Gimdal

Tryck: Länsstryckeriet i Göteborg

FÖRORD

Föreliggande rapport ingår som en del i ett landsomfattande projekt som avser att kartlägga landets naturliga slätter- och betesmarker. Inventeringen leds av naturvårdsverket och länsstyrelsernas naturvårdsenheter.

Naturliga slätter- och betesmarker utgör en starkt hotad naturresurs och arealen har minskat drastiskt under 1900-talet genom förändringar inom skogs- och jordbruket. Av landets 400 utrotningshotade växter återfinns ca 3/4 i jordbrukslandskapet och hälften av dessa är starkt beroende av slätter- eller beteshävd. Markerna har ofta också stora kulturhistoriska värden med äldre hägnader, vägar, byggnader och fornlämningar. Öppna och ljusa ängs- och hagmarker skapar ett levande landskap och skänker det stora skönhetsvärden. Bildkonstnärer, författare och tonsättare har genom århundradena hämtat inspiration och motiv till sina verk från det svenska bondelandskapet.

Följande inventering och utvärdering är främst tänkt att tjäna som underlag för bedömning om ekonomiskt stöd till fortsatt hävd av de aktuella markerna enligt det s k NOLA-projektet. Den kan också tjäna som underlag vid myndigheternas prövning och rådgivning enligt gällande skogs- och jordbrukslagstiftning samt som underlag vid statlig och kommunal naturvårdsplanering.

Vid de bedömningar som gjorts i utredningen har hänsyn huvudsakligen tagits till områdenas vetenskapliga värden. I någon mån har områdenas värde för landskapsbild medtagits men ej deras värde för friluftsliv.

Författarna har utfört hela undersökningen och är ensamma ansvariga för dess innehåll samt för de åsikter och värderingar som framförs i denna.

Roland Olin

FÖRORD TILL ANDRA UPPLAGAN

Genom vår tids förändring i markanvändning där våra öppna landskap är starkt hotade har intresset från många håll varit särskilt stort för de naturliga fodermarkerna som inte enbart har stor betydelse för landskapsbild, utan även för vårt växt- och djurliv.

Hela Göteborgs och Bohus län är nu inventerat och materialet är genomgången och reviderat. Därmed har klassificeringen av objektens naturvärden justerats och är nu jämförbar inom länet och även i viss mån med Älvsborgs län.

I denna andra upplaga av Ängs- och hagmarksinventering, Härryda kommun, har ett flertal av objekten fått ändrad klassning vad gäller naturvärdet. Dessutom har två områden tillkommit, Sandlid (nr 14) och Björnhult (nr 15). Flera objekt har därigenom fått ändrad numrering förhållande till den första upplagan.

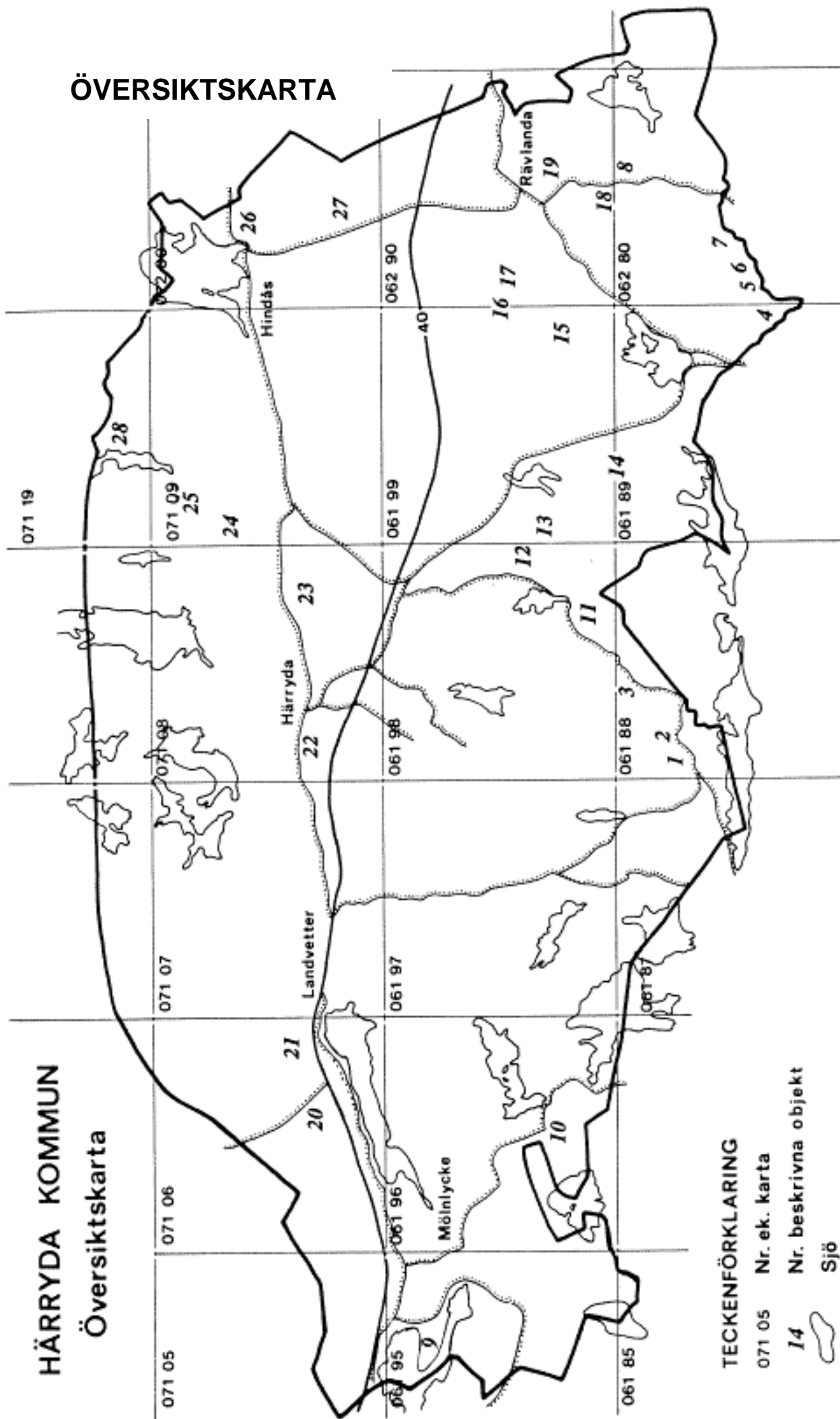
Katrina Envall

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

ÖVERSIKTSKARTA.....	5
METOD	6
REDOVISNING	6
Namn.....	6
Naturtyp	6
Koordinater	7
Vegetation	7
Flora.....	7
Hävd.....	7
Ingrepp och påverkan.....	7
Kulturhistoriska spår och lämningar	8
Värdeklass.....	8
HÄRRYDA KOMMUN	8
OBJEKT NR 1	9
till och med	
OBJEKT NR 28.....	26
BILAGA 1 Hävdberoende naturtyper.....	28
FUKT- OCH VÅTMARKER	28
Sötvattenstrandäng	28
Havsstrandäng.....	28
HAGMARKER.....	28
Öppen hagmark	29
Ekhage.....	29
Björkhage.....	29
Blandlövhage	30
Annan träd- och buskbärande hagmark.....	30
ÖVRIGA BETESMARKER.....	30
Buskrik utmark.....	30
Ljunghed	30
Annan öppen utmark	30
Betad skog.....	30
BILAGA 2 Indikatorarter för hävdad och ogödslad mark	31

ÖVERSIKTSKARTA

HÄRRYDA KOMMUN Översiktskarta

TECKENFÖRKLARING

- 071 05 Nr. ek. karta
- 14 Nr. beskrivna objekt
- Sjö
- 40— Riksväg
- Annan väg

METOD

Inventeringens metod och tillvägagångssätt har hämtats ur handboken "Inventering av ängs- och hagmarker" (Stockholm 1987). Boken, som har till syfte att ge en så systematisk inventering av landet som möjligt, har utarbetats av Naturvårdsverket i samarbete med Sveriges lantbruksuniversitet samt en projektgrupp.

Arbetet inleddes med en flygbildstolkning. Då användes infraröda färgbilder tagna 1982. Allt som bedömdes vara naturliga slåtter- eller betesmarker och som var större än ca ett halvt hektar ritades in på en arbetskarta i skala 1:30 000. Under tolkningsarbetet gjordes en jämförelse med ekonomiska kartan från 1930-talet. De inritade områdena besöktes sedan i fält under sommaren 1987.

De objekt som var påverkade av alltför intensiv kvävegödselanvändning, hade för långt gången igenväxning, var planterade med barrträd, var bebyggda eller på annat sätt tillintetgjorda ratades.

Dock har vissa områden som varit starkt kvävegödselpåverkade ändå tagits med på grund av deras betydelse för landskapsbilden eller för att de legat i anslutning till marker av intresse för inventeringen och tillsammans med dessa utgjort ett sammanhängande betesområde.

I samband med fältbesöken ifylldes en förtryckt fältblankett med uppgifter om bl a naturtyp, vegetation, gödselpåverkan, hävdform och kulturhistoriska förhållanden. Dessutom gjordes en preliminär värdebedömning av området efter en tregradig skala.

REDOVISNING

Med hjälp av informationen från fältblanketten har varje objekt fått en kortfattad beskrivning.

Namn

Här anges först namnet på den stamfastighet inom vilken området är beläget. Sist anges sockentillhörighet.

Naturtyp

Naturtyperna indelas i fem huvudgrupper, fastmarksängar, skottskogar, fukt- och våtmarker, hagmarker samt övrig betesmark. För att ett område ska klassificeras som äng måste markerna hävdas genom slåtter eller ha slåtrats fram till helt nyligen.

Skottskog är en sydsvensk variant av den glest träd- och buskbevuxna ängen och är ej aktuell för den här delen av landet.

Fukt- och våtmarker omfattas av översvännings- och översilningsmarker såsom sötvattenstrandängar, havsstrandängar, sidvallsängar, slåtterkärr, dammängar och silängar. De fyra sistnämnda är utpräglade slåttermarker och finns ej representerade i denna inventering.

Som hagmark räknas hägnad, idag beteshävdad inägomark. Undantagsvis förekommer hagmark även på tidigare utmark. Hagmarkerna varierar i utseende från träd- och buskbevuxna marker till helt öppna.

Till övrig betesmark räknas bl a ljunghed och buskrik utmark.

Benämningar & beskrivningar av respektive naturtyp finns förklarade i handbokens bilaga 1.

Koordinater

Dessa anges först med 100 x 100 meterrutan för objektets mittpunkt och sedan med koordinaterna för mittpunkten efter rikets nät.

Vegetation

Vegetationstyperna anges efter Nordiska ministerrådets "Vegetationstyper i Norden", 1989. I handboken har man plockat ut de typer som är aktuella för de naturliga fodermarkerna.

Träd- och buskskikt får en kort beskrivning vad gäller artsammansättning och täckningsgrad.

Flora

Här anges de slätter- och betesberoende växter som påträffats vid fältbesöket. I bilaga 2 finns en lista över dessa växter. Under denna rubrik har även uppgifter från litteratur och andra inventeringar tagits med.

Hävd

Här redovisas vilken sorts hävd som bedrivs i området. Om det betas anges vilket eller vilka djurslag.

Hävdens tillstånd beskrivs såsom välhävdad, måttligt hävdad, svagt hävdad eller hävd saknas.

Ingrepp och påverkan

Visar området eller delar av det spår av kvävegödselpåverkan redovisas detta här. Florans artsammansättning visar graden av påverkan. Närvaro av arter som ej tål kvävegödsel eller liten förekomst av kvävegynnade arter indikerar ingen eller svag påverkan. Massförekomst av kvävegödselindikatorer i området beskrivs som "tydlig gödselpåverkan".

Vid kvävegödselanvändning uppträder följande arter i massförekomst:

Anthriscus sylvestris, hundloka
Arctium spp, kardborre
Cirsium arvense, åkertistel
Dactylis glomerata ssp glomerata, hundäxing
Elymus repens, kvickrot
Festuca pratensis, ängssvingel
Phleum pratense, timotej
Poa pratensis ssp pratensis, ängsgröe
Rumex crispus, krusskräppa
Rumex longifolius, gårdsskräppa
Rumex obtusifolius, tomtskräppa
Taraxacum Vulgaria, ogräsmaskrosor
Urtica dioica, brännässla

Under rubrik ovan redovisas även huruvida området är utsatt för sentida dikning eller upplag av sten eller dylikt, om det har planterats med barrträd eller om delar av området har brukats som åker.

Kulturhistoriska spår och lämningar

Här redovisas kulturhistoriska förhållanden såsom förekomst av t ex stengärdesgårdar, fägator, odlingsrösen eller hamlade träd. Förekommer det fornlämningar i området anges det också här.

Värdeklass

Varje objekt har fått en preliminär värdebedömning efter tre klasser där:

- 1 = Högsta värde
- 2 = Mycket högt värde
- 3 = Högt värde

Vid bedömningen har faktorer till ett objekts fördel varit

- flera natur- och/eller vegetationstyper
- stor artrikedom
- förekomst av växter som indikerar slätter eller bete
- representativ eller sällsynt naturtyp för länet
- kulturhistoriska spår
- storlek (ju större desto bättre möjligheter för arters överlevnad)
- avsaknad av ingrepp såsom t ex kvävegödselanvändning, dikning eller plantering
- vackert inslag i landskapsbilden.

HÄRRYDA KOMMUN

Kommunen hör enligt gängse benämningar till den naturgeografiska zonen "Sydvästra Sveriges kuperade barr- och lövskogslandskap, Södra Västergötlands sprickdalsområde" och den agrara kulturlandskapsregionen "Sydsvenska höglandets skogsbygder". Landet är även indelat i 8 produktionsområden där Härryda hör till Götalands skogsbygder.

Landskapet i Härryda kommun präglas till största delen av barrskogsklädda urbergsplatåer och en mängd sjöar och myrar. En mindre del av kommunens västra delar ingår dock i landets södra lövskogsområde. Här finns en hel del lövskogar, särskilt kring Råda, Mölnlycke och på moränmarkerna i Tahult. Väster om Tahult på gården Kärret (nr 20) finns det bästa exemplet på en välhävdad, tät och artrik grässvål. Här växer bl a mycket rikligt med de hävdberoende arterna slätterfibbla och svinrot.

I kommunen finns två större vattendrag. Mölndalsån som sträcker sig i öst-västlig riktning och Storån längst i sydost. I Storåns dalgång finns en mängd mindre sidoraviner med anslutande bäckar och vattendrag. Flera av dessa sluttningar och angränsande marker används som betesmark (nr 4-8 och 19). Nr 8 i Smedstorp utgörs av en ekhage med flera gamla och grova ekar. En bit nordväst om denna ligger en betad, tämligen buskrik nordostvänd sluttning (nr 18). Här finns flera hävdberoende växter men betestrycket är tyvärr för lågt. Ett annat exempel på en buskrik betesmark är Sanserhult (nr 11). Hävden har här upphört men man kan fortfarande skönja den så typiska vegetationen för betesmark på tämligen magra marker.

I ett stråk som sträcker sig från Västra Ingsjön mot Hällsjön och Busjön finns flera objekt samlade. Ett av dessa som är värt att framhållas är Stora Håltet (nr 2) som innehar en mängd olika kulturhistoriska spår och lämningar.

Högäset (nr 28) väster om Öjesjö i Härskogen är också värd att nämnas. Gården ligger ganska isolerat mitt i en mycket barrskogspräglad del av kommunen.

28 objekt har beskrivits med en sammanlagd area av ca 49 ha.

OBJEKT NR 1

Namn Snugga, Landvetter s:n
Naturtyp Blandlövhage
Koordinater 6B 8I 3A 4D; 639340, 129030
Areal 0,6 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

Området utgörs av en svag östsluttning som avgränsas i öst av en grusväg. På andra sidan vägen ligger öppna marker och gårdsbebyggelsen.

Vegetation

Den dominerande vegetationstypen är friskäng av rödventyp, med bl a daggekåpa, hönsarv, vårbrodd och bergsyra, samt tuvtåteläng. Mindre partier av stagghed förekommer också. Träd- och buskskiktet har en ungefärlig täckningsgrad av 50 procent och består av ek, ask, asp, björk, gran, tall och apel i trädskiktet och en, rönn, nypon, apel och tall i buskskiktet. I norr står en trädunge med ek och björk. Askarna, som är medelgrova, har spår efter hamling.

Flora

Vårbrodd.

Hävd

Knappt hälften av området saknar hävd, resten är svagt hävdat med får som betesdjur.

Ingrepp och påverkan

Området är ogödslat förutom ett mindre parti intill en husgrund, där skräppor indikerar gödselpåverkan.

Kulturrehistoriska spår och lämningar

Rikligt med stengärdesgårdar och en fägata i nordväst samt ett antal askar med spår av hamling.

Dokumentation

Odlingslandskap i Härryda kommun. Kulturrehistorisk rapport 8. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1982.

OBJEKT NR 2

Namn Håltet, Landvetter s:n
Naturtyp Askhage. Ekskog.
Koordinater 6B 8I 3B 8E; 639390, 129140
Areal 1,5 ha
Värdeklass 2

Allmän beskrivning

Gården Stora Håltet ligger norr om Västra Ingsjön och de aktuella markerna ligger i en sydvästsluttning väster om gårdsbyggnaderna. Här finns flera spår av gamla brukningsformer och en mycket lång kontinuitet i hävden. Men tyvärr har betesmarkerna en för stor beskuggning av träd och buskar vilket gör att den för betes- och slåtterytor speciella floran utarmas. I den nedre delen av sluttningen ligger en damm. Gammal åker ingår också i området.

Vegetation

Den norra delen av området utgörs av ekskog som betesdjuren även har tillgång till. Fältskiktet där består främst av ris och kruståtel. I den mer öppna askhagen förekommer tuvtåteläng och partier med rödvenäng samt lite stagghed längs fägatan. I öst, norr och söder om den byggnad som höll på att uppföras vid fältbesöket är inslaget av örter dock mycket stort. Här finns bl a svinrot, jungfrulin, rödklöver, ängssyra, johannesört, ängsskallra och gökärt. Ask är det dominerande trädslaget i hagen men här finns även lönn och rönn. I buskskiktet växer nypon, vinbär och gran.

Flora

I området växer svinrot, slättergubbe, ängsskallra och darrgräs.

Hävd

Området betas av nötboskap och är välhävdad.

Ingrepp och påverkan

Delar av askhagen är gödselpåverkad, troligen av avrinning från intilliggande marker.

Kulturrehistoriska spår och lämningar

På gårdens marker finns rikligt med kulturspår såsom t ex sten- och trögärdesgårdar, odlingsrösen, fägata och hamlade askar.

Befintliga planer och skydd

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen. Härryda kommun 1987. Riksintresse för kulturminnesvård samt naturvård.

Dokumentation

Odlingslandskap i Härryda kommun. Kulturhistorisk rapport 8. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1982.

Härryda kommun. Kulturhistorisk undersökning 9. Bohusläns museum 1981.

OBJEKT NR 3

Namn Bertshult, Landvetter s:n
Naturtyp Annan träd- och buskbärande hagmark
Koordinater 6B 8I 4C 3A; 639430, 129210
Areal 1,0 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

Bertshult ligger strax norr om V Ingsjön i ett barrskogsdominerat landskap. Den aktuella betesmarken ligger i anslutning till gården Lyckan och utgörs av omväxlande öppna partier och täta trädgångar.

Vegetation

Torr till frisk mark med partier med hållmark. Vegetationstypen är friskäng av rödventyp i vilken också ingår arter som stagg och vekeååg. Bitvis är trädskiktet tämligen tätt och består av ek, björk, asp, tall, gran, rönn och apel. I buskskiktet finns enbart en och gran.

Flora

Bland arterna i området kan nämnas jungfrulin, vårbrodd och ärenpris.

Hävd

Får betar i området, hävden är god, vissa partier är mycket hårt betade.

Ingrepp och påverkan

Delar av området har tidigare varit åker.

Kulturhistoriska spår och lämningar

En stengärdesgård markerar gränsen mot skogen. Odlingsrösen döljer sig under träd och buskar.

OBJEKT NR 4

Namn Dalagården, Björketorps s:n
Naturtyp Öppen hagmark. Blandlövhage
Koordinater 6B 8J 1E 7I; 639180, 129990
Areal 3,3 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

Dalagården i Storåns dalgång ligger i ett kuperat och vackert kulturlandskap, som omges av vidsträckta betesmarker. Öppna marker med solitära träd avlöses av tilltalande hagmarker.

Vegetation

I hagarna är marken frisk och blockig. Där utgörs vegetationen av tämligen artfattig gräshed av rödventyp. Norr om gården finns en mindre sydslänt där vegetationstypen är friskäng av rödventyp, för övrigt är fältskiktet artfattigt och kraftigt påverkat av gödsling. Medelgrov ek dominerar i hagmarkerna i norr och söder, i väst och öst dominerar istället björk. Övriga träd är lönn och tall. Enstaka solitära ekar växer i den öppna delen. I buskskiktet finns till största delen en, men även enstaka apel.

Flora

Stagg

Hävd

Öppna partier är välhävdade medan hävden i hagmarkerna är måttlig. I området betar växelvis får, kor och ankor.

Ingrepp och påverkan

De öppna delarna har tidigare varit åker. Gödselpåverkan är här mycket kraftig. En svag gödselpåverkan kan märkas även i hagmarkspartiet i söder.

Kulturhistoriska spår och lämningar

Stengärdesgård.

Befintliga planer och skydd

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen, Härryda kommun 1987. Riksintresse för naturvård.

Dokumentation

Inventering av ädellövskog, Härryda kommun. Katrina Envall 1986.
Storåns dalgång, Naturvårdsinventering samt förslag till skötselplan, Enar Sahlin 1975.

OBJEKT NR 5

Namn Sjönnared, Björketorps s:n
Naturtyp Öppen hagmark
Koordinater 6C 8A 2A 1H; 639215, 130080
Areal 0,7 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

Bäckravin i Storåns dalgång. Området gränsar till åker samt till en gård i nordväst.

Vegetation

I slänterna utgörs fältskiktets vegetation främst av friskäng av rödventyp och stagghed. I fuktiga partier dominerar tågväxter. Al, gran och apel växer i det glesa trädskiktet, buskskikt saknas.

Hävd

Hästar betar de välhävdade sluttningarna.

Ingrepp och påverkan

En svag gödselpåverkan från omgivande åkermark.

Befintliga planer och skydd

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen, Härryda kommun 1987.
Riksintresse för naturvård.

Dokumentation

Härryda kommun, Kulturhistorisk undersökning 9, Bohusläns museum 1981.
Storåns dalgång, Naturvårdsinventering samt förslag till skötselplan, Enar Sahlin 1975.

OBJEKT NR 6

Namn Sjönnared, Björketorps s:n
Naturtyp Öppen hagmark
Koordinater 6C 8A 2A 2J; 639230, 130090
Areal 0,9 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

Betade sluttningar i Storåns dalgång som utgör ett gammalt jordbrukslandskap. Området ligger öster om en av gårdarna och gränsar till åkermark och vägar.

Vegetation

Frisk till fuktig mark där vegetationstypen är gräshed av rödventyp i slänterna och fuktäng av högorrtyp i fuktsänkan. Bitvis ett kraftigt inslag av stagg. Ett glest trädskikt av al och sälg samt hallon i buskskiktet.

Hävd

Hästar betar i de välhävdade sluttningarna. En väg går igenom området i norr.

Ingrepp och påverkan

Partiet norr om vägen har brukats som åker. Bitvis tydlig gödselpåverkan.

Befintliga planer och skydd

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen, Härryda kommun 1987.
Riksintresse för naturvård.

Dokumentation

Härryda kommun, Kulturhistorisk undersökning 9, Bohusläns museum 1981.
Storåns dalgång, Naturvårdsinventering samt förslag till skötselplan, Enar Sahlin 1975.

OBJEKT NR 7

Namn Furuberg, Björketorps s:n
Naturtyp Öppen hagmark
Koordinater 6C 8A 2B 6C; 639260, 130130
Areal 0,9 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

En bäckravín i sydöstra Furuberg som sträcker sig ner mot Storån. Ravinen ligger i ett gammalt jordbrukslandskap av kulturhistoriskt intresse.

Vegetation

Vegetationen i slänterna utgörs av friskäng av rödventyp med partier av stagghed. Älggräs växer i sänkan och längs bäcken. Ett tätt trädskikt i norr av mogen asp och björk samt ung al och ask. I söder står träden betydligt glesare. Buskskiktet utgörs av stora fina hasselbuskar samt apel, nypon och vinbär.

Hävd

Slänterna är välbetade av nötkreatur, medan fuktiga partier är svagt hävdade.

Ingrepp och påverkan

Bitvis svag gödselpåverkan från omgivande åkrar.

Befintliga planer och skydd

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen, Härryda kommun 1987.
Riksintresse för kulturminnesvård och naturvård.

Dokumentation

Härryda kommun, Kulturhistorisk undersökning 9, Bohusläns museum 1981.
Storåns dalgång, Naturvårdsinventering samt förslag till skötselplan, Enar Sahlin 1975.

OBJEKT NR 8

Namn Smedstorp, Björketorps s:n
Naturtyp Ekhage
Koordinater 6C 8A 4B 8I; 639490, 130185
Areal 1,9 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

En ekbevuxen kulle i Smedstorp väster om Storån. Området ingår i ett gammalt kulturlandskap.

Vegetation

Vegetationstyperna är friskäng av rödventyp och tuvtåteläng. Kullens täta trädskikt gör att grässvålen bitvis är mycket gles och lundväxter tar överhand. Gammal ek dominerar trädskiktet men här finns även ask, rönn, bok, björk, hägg, sälg, asp och gran. Bland buskar kan nämnas hassel, apel, björk samt aspely.

Flora

Smultron och strutbräken.

Hävd

Nötkreatur betar i området, hävden är dock otillräcklig.

Ingrepp och påverkan

En väg delar området i två delar. Tydlig gödselpåverkan i den öppna delen i nordost.

Befintliga planer och skydd

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen, Härryda kommun 1987. Riksintresse för kulturminnesvård och naturvård.

Dokumentation

Härryda kommun, Kulturhistorisk undersökning 9, Bohusläns museum 1981.
Inventering av ädellövskog, Härryda kommun, Katrina Envall 1986.
Storåns dalgång, Naturvårdsinventering samt förslag till skötselplan, Enar Sahlin 1975.

OBJEKT NR 9

Namn Råda, Råda s:n
Naturtyp Ekhage
Koordinater 6B 9F 4D IB; 639920, 127810
Areal 1,9 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

En ekhage strax nordväst om Råda Säteri. Området ligger i en svag nordsluttning ner mot Rådasjön och gränsar till öppna marker och ekskog.

Vegetation

Vegetationen utgörs av friskäng av rödventyp med arter som johannesört och tuvtåtel. Öppna partier växer igen med björk och aspsly. I buskskiktet kan också nämnas vide, hallon, al, hassel, slån och ek. Gamla ekar dominerar i trädskiktet, dessutom finns al, asp och björk.

Hävd

Hävd saknas i området.

Kulturrehistoriska spår och lämningar

En stengärdesgård sträcker sig längs gränsen i söder.

Befintliga planer och skydd

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen, Härryda kommun, 1987.

Dokumentation

Härryda kommun, Kulturrehistorisk undersökning 9. Bohusläns museum 1981.

Inventering av ädellövskog, Härryda kommun, Katrina Envall 1986.

OBJEKT NR 10

Namn	Benareby, Råda s:n
Naturtyp	Öppen hagmark
Koordinater	6B 9G 1C 4G; 639650, 128260
Areal	1,1 ha
Värdeklass	3

Allmän beskrivning

Sydostsluttning och fuktsänka norr om Gravsjön. Området gränsar till ett våtmarksområde i söder samt till vägar och bebyggelse.

Vegetation

I slänten utgörs vegetationen av friskäng av rödventyp som övergår till tuvtåteläng i fuktigare delar. Ett stort parti i mitten domineras av knapptåg, älggräs och kärrtistel. Björk, al och ek finns i det glesa trädskiktet. Buskskikt saknas helt.

Flora

Bland arterna i området kan nämnas vårbrodd, käringtand, liten blåklocka och prästkrage.

Hävd

I slänten betar får, medan fuktigare delar betas av nötboskap. Hävden är tillräcklig.

Ingrepp och påverkan

Hela området har tidigare varit åkermark, därav en svag gödseffekt. Fläckvis kraftigare gödseffekt påverkan vilket resulterat i klungor av nässlor.

OBJEKT NR 11

Namn Sanserhult, Härryda s:n
Naturtyp Buskrik betesmark
Koordinater 6B 9I 0D 5F; 639560, 129360
Areal 1,0 ha
Värdeklass 2

Allmän beskrivning

Området är beläget i Sanserhult mellan Buasjön och Sandsjön. En bergig torrbacke sluttar ner mot bäcken i områdets mitt. Väster om bäcken finns en frisk sydostsluttning. Floran i området vittnar om långvarigt slätter- och betesbruk.

Vegetation

Området präglas av ett stort antal vegetationstyper. Små kullar med ljung, blåbär och lingon omges av staggshed. Dessutom finns partier av tämligen artrik friskäng av rödventyp och fuktiga delar med älggräs, tuvtåtel och blåtåtel. Träskiktet utgörs av björk, gran, ask och al. I buskskiktet finns framförallt en men också rikligt med björk och alsly samt ung gran. Bland övriga arter kan nämnas hägg, ask, lönn, tall, rönn, nypon och hallon.

Flora

Slättergubbe är rikligt förekommande i området och dessutom växer här svinrot.

Hävd

Området hävdas ej längre utan är på väg att växa igen med buskar och sly.

Kulturhistoriska spår och lämningar

Odlingsröse och husgrund.

Befintliga planer och skydd

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen, Härryda kommun 1987.

Dokumentation

Odlingslandskap i Härryda kommun. Kulturhistorisk rapport 8. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1982.

OBJEKT NR 12

Namn Fäxhult, Härryda s:n
Naturtyp Ekhage
Koordinater 6B 9I 2E 0J; 639710, 129490
Areal 0,5 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

En ekkulle strax intill gården i Fäxhult. Hagen ligger i ett jordbrukslandskap, präglat av åkrar och öppna betesmarker.

Vegetation

Vegetationen utgörs av artfattig friskäng av rödventyp med ett rikligt inslag av johannesört. Bitvis under träden är grässvålen utglesad på grund av beskuggning. Hagens trädskikt består av medelgrov ek och enstaka asp och björk. Aspsly är rikligt förekommande i buskskiktet och dessutom finns enstaka hasselbuskar.

Hävd

Får betar i ekhagen och omgivande marker. Hävden är svag i hagmarken. I ett parti i norr saknas hävd.

Ingrepp och påverkan

Tunga maskiner har kört i området och lämnat djupa spår i marken. I hagens centrala del ligger ett mindre skjul.

Kulturrehistoriska spår och lämningar

I hagens utkanter finns ett antal odlingsrösen.

OBJEKT NR 13

Namn Apelgårde, Härryda s:n
Naturtyp Öppen hagmark
Koordinater 6B 9J 1A 6D; 639670, 129540
Areal 0,7 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

Ett mindre höjdparti i Apelgårde. Av det gamla betesområdet återstår bara små rester. Ny bebyggelse har tagit marken i anspråk.

Vegetation

Markförhållandena varierar från torrt till fuktigt. Vegetationen är en mosaik av tuvtåteläng, friskäng av rödventyp med ett stort inslag av johannesört samt stagghed. På torra partier dominerar ljung. I norr finns ett fuktparti med vekeå, stjärnstarr, harstarr, hirsstarr, blååtel och kråklöver. Trädskiktet utgörs av björk, säl, asp, ask och gran men här finns också ett tämligen tätt buskskikt av främst asp och björksly samt hassel, tall, nypon, ek, rönn och säl.

Flora

Svinrot.

Hävd

Hävd saknas i området.

Ingrepp och påverkan

Sydöstra partiet är gammal åker och uppvisar därför en svag gödselpåverkan.

OBJEKT NR 14

Namn Sandlid, Björketorps s:n
Naturtyp Öppen hagmark
Koordinater 6B 8J 4B 9J; 639500, 129650
Areal 3,9 ha
Värdeklass 3

Området är ej besökt i fält. Uppgifterna kommer från Johan Bohlin.

Allmän beskrivning

Vadet är ett litet, skogsomgärdat torp i Sandlid med en småskalig mosaik av åkerlappar och partier av ängsmark.

Vegetation

Ängsmark av frisk typ dominerar, men längst i söder finns torra partier i den sydsluttning som vetter ned mot en bäck med omgivande fuktäng. Trädskiktet består av enstaka björk och rönn i odlingsrösen.

Flora

Granspira, slättergubbe, grönvit nattviol, nattviol, svinrot, svartkämpar, kattfot och stagg.

Hävd

Större delen av området är välhävdad genom bete av nötkreatur.

Ingrepp och påverkan

Delar av området är gammal åker och uppvisar därför svag gödselpåverkan.

Kultuhistoriska spår och lämningar

Odlingsrösen.

OBJEKT NR 15

Namn Björnhult, Björketorps s:n
Naturtyp Annan träd- och buskbärande hagmark
Koordinater 6B 9J 1E 2E; 639630, 129940
Areal 6,5 ha
Värdeklass 3

Området är ej besökt i fält. Uppgifterna kommer från Johan Bohlin.

Allmän beskrivning

Björnhult har brukats från början av 1500-talet fram till 1970-talet. Ostsluttningen ned mot sjön är numera en småskalig mosaik av åkerlappar, strängar av ängsmark och odlingsrösen.

Vegetation

Vegetationen domineras av friskäng av rödventyp men här och var finns små fläckar av torräng. Trädskiktet består av solitärer och dungar av klen till medelgrov ask, asp, gran, björk och tall. I buskskiktet förekommer en och brakved.

Flora

Slättergubbe, svinrot, svartkämpar, brudbröd, jungfrulin, darrgräs, kambräken och stagg.

Hävd

Området är måttligt hävdad genom bete av häst.

Ingrepp och påverkan

Större delen av området är gammal åker och uppvisar därför svag gödselpåverkan.

Kulturhistoriska spår och lämningar

Odlingsrösen.

OBJEKT NR 16

Namn Björboås, Björketorps s:n
Naturtyp Annan träd- och buskbärande hagmark
Koordinater 6C 9A 2A 4A; 639740, 130000
Areal 0,7 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

Betesmark i västra Björboås. I områdets västra del har det tidigare legat ett hus, kvar finns rester av dåvarande trädgård. I öst gränsar området till en väg samt bebyggelse.

Vegetation

Stagg och knapptåg växer i ett fuktigt parti i nordöst, för övrigt domineras fältskiktet främst av rödven. Ställvis är inslaget av örnbräken och hakmossa (*Rhytidiadelphus squarrosus*) starkt. Ett tämligen tätt trädskikt av apel, hägg, björk, rönn, asp, sälg, gran och tall. I buskskiktet växer gran och en.

Flora

I området växer det rikligt med vaxskivlingar.

Hävd

Mycket välhävdad område som betas av får.

Kulturhistoriska spår och lämningar

I sydväst finns en gammal husgrund, dessutom stengärdesgårdar och ett antal odlingsrösen.

OBJEKT NR 17

Namn Blomsholm och Björboås, Björketorps s:n
Naturtyp Annan träd- och buskbärande hagmark
Koordinater 6C 9A 2A 1F; 639720, 130050
Areal 1,6 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

En mindre bäckravin strax intill gårdarna Blomsholm och Annelund. Ravinen omges av åkermark och vägar.

Vegetation

På frisk mark domineras fältskiktet av rödven. I fuktigare delar växer istället tuvtåtel. Längs bäcken finns björk, al, sälg och trettioåriga granar. Bitvis är träd- och buskskikt tämligen tätt.

Hävd

Ravinen betas av får och är måttligt hävdad.

Ingrepp och påverkan

Bitvis svag gödselpåverkan.

OBJEKT NR 18

Namn Smedstorp, Björketorps s:n
Naturtyp Buskrik betesmark
Koordinater 6C 9A 0B 2F; 639530, 130160
Areal 3,0 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

Området är beläget i en nordostsluttning i Storåns dalgång och begränsas av en mindre väg i söder. Området har troligtvis använts för bete under mycket lång tid.

Vegetation

Marken som är torr till frisk har ett fältskikt där rödven omväxlande dominerar med stagg. I steniga torra partier växer främst blåbärs- och lingonris samt ljung och stenmåra. Bland arterna i området kan också nämnas knägräs och ängsvädd. Små partier domineras av tuvtåtel, knapptåg och örnbräken. Det tämligen täta trädskiktet består av gran, björk, ek, asp och rönn. I området som är på väg att växa igen utgörs buskskiktet till stor del av unga träd, dessutom finns apel, en, hassel och slån.

Flora

Både svinrot och slåttergubbe växer i området.

Hävd

Nötboskap betar i sluttningen. Hävden är dock måttlig och bitvis mycket svag och otillräcklig.

Befintliga planer och skydd

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen, Härryda kommun 1987. Riksintresse för naturvård.

Dokumentation

Härryda kommun, Kulturhistorisk undersökning 9, Bohusläns museum 1981.
Storåns dalgång, Naturvårdsinventering samt förslag till skötselplan, Enar Sahlin 1975.

OBJEKT NR 19

Namn Björketorp och Rävlanda, Björketorps s:n
Naturtyp Öppen hagmark
Koordinater 6C 9A 1C 5G; 639660, 130270
Areal 3,6 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

En tämligen stor bäckravin öster om Björketorps kyrka. Ravinen sträcker sig ner till Storån och gränsar i norr till bebyggelse.

Vegetation

I slänterna är den dominerande vegetationstypen friskäng av rödventyp medan tuvtåteläng dominerar i flacka partier. Ner mot bäcken övergår vegetationen till högörstyp med älggräs som dominant. Längs bäcken växer al och björk.

Hävd

Bäckravinen är välhävdad och betas av nötkreatur.

Ingrepp och påverkan

Stora delar har tidigare varit åker och har tydliga spår av gödsling.

Befintliga planer och skydd

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen, Härryda kommun 1987.
Riksintresse för naturvård.

Dokumentation

Storåns dalgång, Naturvårdsinventering samt förslag till skötselplan, Enar Sahlin 1975.

OBJEKT NR 20

Namn Kärret, Landvetter s:n
Naturtyp Blandlövhage. Öppen hagmark.
Koordinater 7B 0G 1D 5B; 640160, 128320
Areal 3,0 ha
Värdeklass 2

Allmän beskrivning

Gården Kärret är belägen norr om Landvettersjön på västra delen av Tahultsmoränen. Markerna är ogödslade, välhävdade och artrika.

Vegetation

Längst i norr ligger en mindre slåtteryta, som fortfarande slås. Marken här är tämligen fuktig och domineras av stagg och blåtåtel. Söder om gården ligger en större betesyta vars södra del utgörs av alsumpskog. Den öppna marken är karaktäristiskt småkullig efter lång tids bete. Vegetationen består av torr ljunghed på "beteskullarna", med arter som ljung, lingon, mjölon, blodrot, väggmossa och enbjörnmossa, samt stagghed och friskäng av rödventyp. Här finns rikligt med bladrossetter av slåttergubbe och slåtterfibbla. I ett fuktstråk närmare gården växer

det även rikligt med smörbollar (Gunilla Olsson 1982). Bland träden som ställvis står ganska tätt märks ek, björk, ask, rönn, alm, al, tall och gran. Buskskiktet domineras av en men här finns även hassel och nypon.

Flora

Svinrot, ärenpris, vaxskivlingar och troligen kommunens största bestånd av slåttergubbe och slåtterfibbla.

Hävd

Hela området är välhävdad med bete av nötboskap i den södra delen och slåtter norr om vägen invid gården.

Kultuhistoriska spår och lämningar

Här finns rikligt med stengärdesgårdar och odlingsrösen samt ett system av låga murar och hägnadslänkande anordningar i anslutning till den ursprungliga gårdstomten (Gunilla Olsson 1982).

Befintliga planer och skydd

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen. Härryda kommun 1987.

Dokumentation

Odlingslandskap i Härryda kommun. Kultuhistorisk rapport 8. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1982.

OBJEKT NR 21

Namn	Göskulla, Landvetter s:n
Naturtyp	Annan slåttermark
Koordinater	7B 0G 1E 9B; 640190, 128410
Areal	4,1 ha
Värdeklass	2

Området är ej besökt i fält. Uppgifterna kommer från Härrydans SNF-krets.

Göskulla Nordgården ligger väster om Landvetter samhälle strax norr om sjön Gröen. Gården har brukats på ålderdomligt vis utan moderna maskiner. Nu brukas den inte längre och inga betesdjur finns kvar. Markerna slås dock fortfarande med traktor och slaghack.

Stora delar av området har tidigare varit åker men somliga bitar har varit slåtter- eller betesmark och uppvisar därmed en rik flora. I sydväst på ett mindre höjdparti där marken är torr till frisk växer bl a kattfot, gråfibbla, svinrot, darrgräs, jungfru Marie nycklar, nattviol och rikligt med ängsskallra. I norr där markerna delvis är fuktig, växer jungfrulin, knägräs, vanlig och grönvit nattviol, åkermynta, stagg, darrgräs, rödklint, gullpudra, ängsskallra, smörbollar och slåttergubbe. Längst i norr på en relativt liten yta växer ca 200 exemplar av jungfru Marie nycklar. Gården är delvis omgiven av ekskogar som i söder har en lundartad karaktär. Bland buskarna märks bl a olvon och hassel.

OBJEKT NR 22

Namn Knös, Härryda s:n
Naturtyp Blandlövhage
Koordinater 7B 0I 1A 3G; 640140, 129070
Areal 1,0 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

Området är beläget på båda sidor av en mindre väg som sträcker sig ner mot Mölndalsån. På västra sidan utgörs det av en mindre bäckdal och på den östra av flackare blockrik mark med en ek- och björkdominerad hage.

Vegetation

Gräsmarken är ganska beskuggad och gles. Vegetationstyperna tuvtåteläng och friskäng av rödventyp kan urskiljas, de är dock tämligen örtfattiga. Bland träden märks medelgrov ek och björk samt asp, lind, sälg, hägg, rönn, apel och al vid bäcken. I buskskiktet finns hassel, brakved, björk och rönn. Täckningsgraden är ca 50-75 %.

Hävd

Området är måttligt hävdad med fårbeta.

Ingrepp och påverkan

Svag gödselpåverkan i hela området.

Kulturrehistoriska spår och lämningar

I nordost finns en gammal väg som på ena sidan är uppbyggd med en stenmur.

OBJEKT NR 23

Namn Bugärde, Härryda s:n
Naturtyp Buskrik betesmark
Koordinater 7B 0I ID 3F; 640140, 129360
Areal 0,5 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

Ett mindre betat område strax intill gården i Bugärde. Betesmarken gränsar till väg i norr och övergår i granskog i söder.

Vegetation

Vegetationen utgörs av en mosaik av ljung- och stagghed samt kärrpartier med knapptåg, stjärnstarr och vitmossor. Knägräs förekommer ganska rikligt. Hakmossa dominerar fläckvis. I träd- och buskskiktet, som har en täckningsgrad på ca 50 %, finns gran, tall, björk och en. Området är rjött men fällda träd och buskar ligger kvar.

Hävd

Området betas av hästar och är välhävdad.

Ingrepp och påverkan

Inga tecken på gödsling kan skönjas.

Befintliga planer och skydd

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen, Härryda kommun 1987.

Dokumentation

Odlingslandskap i Härryda kommun. Kulturhistorisk rapport 8. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1982.

OBJEKT NR 24

Namn Björkesdal, Härryda s:n
Naturtyp Sötvattenstrandäng Öppen hagmark
Koordinater 7B OJ 3A 2H; 640330, 129580
Areal 0,6 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

Området omfattar Björkesjöns södra strand samt angränsande ängsmarker.

Vegetation

Vegetationstypen är friskäng av rödventyp där bl a vårbrodd, blåklocka, prästkrage och jungfrulin ingår. Fuktigare delar domineras av tuvtåtel. Då stora delar av området har brukats som åker enligt ekonomiska kartan från 1938 är dominansen av gräs mycket utpräglad. Björk, asp och gran bildar ett mycket glest trädskikt. Enstaka enbuskar förekommer.

Flora

Stagg och vårbrodd.

Hävd

Området har tidigare betats av får men hävden har nu upphört.

Ingrepp och påverkan

Förekomsten av bredbladiga maskrosor tyder på att marken har gödslats.

OBJEKT NR 25

Namn Gransjöås, Härryda s:n
Naturtyp Björkhage
Koordinater 7B OJ 4A 1J; 640420, 129590
Areal 0,4 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

En betad björkhage vid gården Kalvens backe strax norr om Björkesjön och sjön Kalven. Området ligger i ett barrskogsdominerat landskap.

Vegetation

Till största delen är marken fuktig och fältskiktet består av stagghed med stort inslag av tuvtåtel. Små partier med frisk mark finns i norr. Norra delen utgörs av ett skogsparti med ronn, al och gran. För övrigt består trädskiktet av glest stående unga björkar. Buskskiktet som är kraftigt betat av fåren består av en och gran.

Flora

Vårbrodd.

Hävd

Hagen betas av får och betestrycket är tämligen hårt.

Ingrepp och påverkan

Stora delar har tidigare varit åker.

Kulturhistoriska spår och lämningar

I skogspartiet finns rester av en gammal husgrund.

OBJEKT NR 26

Namn Ingelse, Björketorps s:n
Naturtyp Ekhage
Koordinater 7C 0A 2B 8I; 640285, 130180
Areal 0,9 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

Ekhagen utgörs främst av öppna marker kring en mindre trädbevuxen kulle. Området omfattar även delar av den intilliggande barrskogen. Området avgränsas i söder av en mindre väg.

Vegetation

Den öppna marken kläds av en vegetationstyp där friskäng av rödventyp dominerar tillsammans med stagghed. Vissa delar har ett stort inslag av tuvtåtel, maskrosor och brännässlor. Ek, björk, asp, apel och gran bildar en tät dunge i områdets mitt. I nordväst står några grova gamla ekar. I sydost står enbart barrträd. Buskskiktet utgörs av gran och hassel. Mängden av hasselstubbar tyder dock på ett tätare buskskikt i ett tidigare skede.

Flora

Vårbrodd.

Hävd

Hagen är välhävdad och betas av hästar och nötkreatur.

Ingrepp och påverkan

Bitvis tydlig gödselpåverkan, delar av området har tidigare brukats som åker.

Befintliga planer och skydd

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen, Härryda kommun 1987.

OBJEKT NR 27

Namn Klippan, Björketorps s:n
Naturtyp Annan slättermark
Koordinater 7C 0A 0B 8I; 640090, 130180
Areal 1,5 ha
Värdeklass 3

Området är ej besökt i fält. Uppgifterna kommer från Härrydas SNF-krets. Området ligger inom Klippans naturreservat som är beläget ca två kilometer sydost om Hindås. Markerna utgörs av gamla åkrar och slätterängar kring resterna av ett gammalt torp, förmodligen med anor från 1500-talet. Bland kulturhistoriska spår kan nämnas en fägata, stengärdesgårdar samt en gammal smedja. Då torpet inte varit i bruk på många år håller det nu på att växa igen av både barr- och lövsly. Dock finns det fortfarande öppna marker kvar och dessa hyser en flora som indikerar tidigare slätter och bete. Här växer bl a vårbrodd, knägräs, prästkraze, blåklocka, ängsviol, gullviva och slättergubbe.

I samarbete med hembygdsföreningarna ordnade Härrydas SNF-krets slättergille i området sommaren 1987. Detta blev ett lyckat arrangemang och man har för avsikt att årligen fortsätta med detta.

OBJEKT NR 28

Namn Högäset, Härryda s:n
Naturtyp Blandlövhage
Koordinater 7B 1J 0C 5D; 640560, 129740
Areal 1,5 ha
Värdeklass 3

Allmän beskrivning

Gamla betes- och åkermarker runt gården Högäset, som är belägen på Härskogens högplatå. Gården ligger i ett gammalt jordbrukslandskap med anor från 1600-talet.

Vegetation

Fältskiktet ingår i en mosaik av vegetationstyper där tuvtåtel, stagg och rödven omväxlande dominerar. Det finns även små torra partier med berg i dagen. I trädskiktet dominerar ask, men här växer även lönn, ek, oxel, apel, björk och asp. Bitvis står träden mycket tätt. En naturminnesskyddad lönn med ansenlig stamomkrets ingår. I buskskiktet kan nämnas fina klungor av hassel samt en, apel, lönn, nypon och gran.

Flora

Vårbrodd.

Hävd

Får betar i området som är välhävdad. Ett litet parti sydväst om gården saknar dock hävd.

Ingrepp och påverkan

Svag gödseffekt då stora delar av marken tidigare brukats som åker.

Kulturhistoriska spår och lämningar

Mycket välbevarade stengärdesgårdar markerar gränsen mot själva gårdsplanen. En fägata löper från gården mot utmarkerna.

Befintliga planer och skydd

Naturminnesskyddad lönn enligt 13 § NVL. Landskapsskydd enligt 19 § NVL.

Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen, Härryda kommun 1987.

Dokumentation

Härryda kommun, Kulturhistorisk undersökning 9, Bohusläns museum 1981.

Odlingslandskap i Härryda kommun. Kulturhistorisk rapport 8. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1982.

BILAGA 1 Hävdberoende naturtyper

Utdrag ur kapitlet Beskrivning av de hävdberoende naturtyperna från Naturvårdsverkets "Inventering av ängs- och hagmarker, handbok".

FUKT- OCH VÅTMARKER

Människan lärde sig tidigt att utnyttja naturliga översvännings- och översilningsmarker för skörd av vinterfoder. Lämningar av lador, ibland timrade på stenkistor för att stå emot översvämningarna, och hässjor vittnar om omfattningen. Dessa sidvallsängar i vidsträckt mening hade ett minerogent eller organogent underlag. Den årliga översvämningens gödslande effekt skapade förutsättningar för en hög och uthållig produktion. Genom olika vattenregleringsåtgärder kunde man på konstlad väg genom tillfällig överdämning eller anläggande av sildiken åstadkomma samma effekt.

Sötvattenstrandäng

Denna naturtyp förekommer på flacka såväl organogena som minerogena finsedimentstränder vid sjöar och vattendrag. Den omfattar området mellan hög- och lågvattengränserna.

Maden utgör en syd- och mellansvensk variant av strandäng på extremt flacka stränder vid sjöar och meandrande vattendrag. Underlaget kan vara såväl minerogent som organogent. Slåttermadens fuktängs- och strandkärrsamhällen karakteriserades av en högvuxen gräs-, starr- och fräkenvegetation, som utan skarp gräns övergick i akvatiska säv- och vassbälten, vilka också skördades.

I de fall mader fortfarande hävdas sker det genom bete. Slåtterhävd lever kvar i sällsynta undantagsfall. Hävdade mader utgör synnerligen värdefulla fågelbiotoper.

Havsstrandäng

Denna naturtyp förekommer på flacka finsedimentstränder utmed landets kuster från Västkustens rent marina miljö till Östersjöns, Bottenhavets och Bottenvikens brackvatten och innefattar området mellan hög- och lågvattengränserna, den s k geo- och hydrolitoralen. Vattenståndets årliga växlingar bestämmer vegetationens zoner i olika bälten: övre och nedre landstrand samt vattenstrand. I äldre tid utnyttjades havsstrandängen för både slätter och bete.

Idag rör det sig enbart om bete. Vällävdade havsstrandängar hyser en rik växt- och djurvärld, inte minst är häck- och sträckfågelfaunan av intresse.

HAGMARKER

Med hagmark avses i denna inventering hägnad, idag beteshävdad inägomark. Undantagsvis kan hagmark förekomma på tidigare utmark.

Hagmarker uppvisar vanligen en stor variation i topografiskt, geologiskt och hydrologiskt avseende. Ett och samma hagmarksområde kan inrymma terräng och mark av många olika slag, men kan i andra fall vara helt enhetligt med likartad lutning och marktyp.

Hagmarkernas markanvändningshistoria kan vara mycket skiftande. Gårdsnära hagar kan

normalt uppvisa mycket lång kontinuitet som betesmark, men variera efter sin funktion som hästhage, oxhage, kalvhage eller svinhage. Skifte av hävdform karakteriserar däremot de flesta andra hagmarkstyper. Ekhagar och hagar med blandat ädellövsträdskikt har i många fall tidigare utgjort slåttermark, medan björkhagar vid en markhistorisk analys ofta visar sig förekomma på gammal svedjemark.

Hagmarkerna kan i extremfallet vara träd- och buskfria, d v s helt öppna. Normalt förekommer dock såväl buskar som träd i olika grad av slutenhet.

Trädskiktet kan växla i art- och ålderssammansättning från likåldriga, glesa enartsbestånd till olikåldriga flerartsbestånd av växlande slutenhet. Ofta är träden grova solitärer med mycket breda kronor, de s k sparbanksekarna utgör exempel på detta. Vid alltför svagt betetryck uppkommer lätt olika stadier av igenväxning.

Buskskiktet är - där sådant förekommer - normalt uppsplittrat på solitära buskar och större sammanhängande snår, uppbyggda av en eller flera arter. Enbuskar utgör tillsammans med beväpnade lövbuskar (exempelvis berberis, getapel, hagtorn, nypon och slån) särskilt typiska inslag. Det bör påpekas att träd- och buskskiktets artsammansättning och struktur genom tiderna i högsta grad styrts av bondens åtgärder. Utglesning av alltmer tätande trädskikt och röjning av buskar har alltid utgjort normala inslag i skötseln av hagmarker.

Fältskiktets växttäckte, den egentliga betesresursen, uppvisar stor mångfald i såväl artstock som vegetationstyper.

Hagmarkerna hyser ofta många olika typer av spår av äldre markanvändning. Det kan röra sig om gravanläggningar, odlingsrösen, hägnader, hålvägar samt rester av tidigt åkerbruk i form av t ex ryggade åkrar och odlingsterrasser. Träd som bär spår av tidigare hamling utgör ett annat exempel på kulturspår.

Öppen hagmark

Denna betesmarkstyp förekommer i olika terrängtyper och saknar i princip buskar och träd. Enstaka solitärer av träd och/eller buskar kan få förekomma. Öppenheten är som regel resultatet av långvarigt betetryck i kombination med avverkning och röjning.

En vidareuppdelning av övriga hagmarker grundas på trädskiktets sammansättning.

Ekhage

Ekhagen är en betesmark, där ek eller undantagsvis berg ek är enda eller dominerande trädart. I sin mest typiska utformning är ekhagen ett karakteriserande inslag i det syd- och mellansvenska herrgårdslandskapet. Naturtypen förekommer på såväl magrare som bättre mark av torr till frisk typ och kan även uppträda på förhållandevis fuktig mark. Såväl andra ädla lövträd som mera "triviala" trädarter kan förekomma som inblandning.

Björkhage

Björkhagen är en betesmark, där vårtbjörk och/eller glasbjörk är de enda eller de dominerande trädarterna. Karakteriserar magrare grövre mark, exempelvis ytblockig moränmark, av torr till frisk typ, men förekommer även på fuktig och finkornig mark och då med dominerande glasbjörk. Bl a asp, rönn och sälg samt gran och tall kan förekomma som inblandning på torr till frisk mark medan klibbal kan uppträda på fuktigare mark.

Blandlövhage

Övriga lövträdspräglade hagmarker förs till denna typ, som då inrymmer såväl ädellövmarker som "trivallöv"-hagmarker. Egentligen utgör ek- respektive björkhagen extremfall av dessa båda blandlövagtyper. Med ädellöv avses alm, avenbok, bok, ek, fågelbär, lind samt lönn.

Annan träd- och buskbärande hagmark

Hit räknas träd- och buskbärande betesmark, som inte kan hänföras till någon av de föregående typerna. Som exempel kan följande nämnas:

Barrträdspräglad betesmark förekommer ofta på morän- och hållmarksöar i det mellansvenska helåkerlandskapet. Den är mestadels karakteriserad av bredkroniga stortallar med enbuskar och enstaka lövträd som inblandning. Liknande talldominerade beteshagar förekommer även på rullstensåsar liksom på kalkhällmark.

ÖVRIGA BETESMARKER

Buskrik utmark

Till naturtypen förs sådan buskrik betesmark (på utmarken) som inte kan hänföras till alvar, ljunghed eller "annan öppen utmark". Exempel på "buskrik utmark" är enbuskdominerade betesmarker på normalt näringsmässigt fattigt underlag. Dessa kallas i Skåne enefälader. De återfinns på de gamla byarnas utmarker, som utgjorde betesallmänningar.

Ljunghed

Ljunghed i betydelsen suboceanisk ljunghed upptog under 17- och 1800-talen stora utmarksarealer i västra Sveriges nederbördsrika magermarker. Alltför hårt virkesuttag under stormaktstiden i kombination med hårt betetryck året runt på de kalhuggna markerna gav upphov till dessa stora hedområden, av vilka endast små fragment återstår idag. Resten har genom plantering överförts till skogsmark. Genom successiv avbränning eller mera lokalt förekommande ljungräckning hölls ljungheden ung. Bränningen gynnade även andra arter, exempelvis ginstarterna, som utgör naturtypens speciella karaktärsarter.

Annan öppen utmark

Hit räknas andra träd- och buskfria betesmarker, som inte kan hänföras till ljunghed eller alvar. Som typexempel kan anföras mer eller mindre plana sandfält i anslutning till gamla exercishedar eller moderna militära övningsfält på mera kuperad mark.

Betad skog

I äldre tid var skogen på utmarken en mycket viktig betesresurs. Idag förekommer betad skog i större omfattning på Gotland, vars hållmarkstallskogar ofta utnyttjas som fårbetesmark. I övrigt förekommer skogsbete i mindre omfattning och normalt endast i direkt koppling till öppen naturlig, kultiverad eller odlad betesmark. Sådan skogsmark tjänar i första hand syftet att ge betesdjuren skydd för regn, sol och vind. Partier av sådan skog blir ofta hårt trampade och starkt gödslade, vilket sätter speciell prägel på floran och vegetationen.

Spåren av tidigare betesbruk i skog kan vara mer eller mindre tydliga. Upphört bete leder i regel till ganska snabb igenväxning av en tidigare luckig och öppen skogstyp. Förekomsten av stora, grova, före detta solitärträd i form av granar med en grenkappa, som når marken eller flerstammiga björkar och sälgar, kan vittna om en tidigare betesbetingad öppenhet i beståndet. Detsamma gäller kvarstående eller omkullfallna enbuskskelett.

BILAGA 2 Indikatorarter för hävdad och ogödslad mark

Från Naturvårdsverkets handbok "Inventering av ängs- och hagmarker".
(Något modifierad efter Bohusläns växtgeografiska förhållanden)

<i>Ajuga pyramidalis</i>	blåsuga	<i>Gymnadenia conopsea</i> v <i>conopsea</i>	brudsporre
<i>Antennaria dioica</i>	kattfot	<i>Hermium monorchis</i>	honungsblomster
<i>Anthoxanthum odoratum</i>	vårbrodd	<i>Hieracium auricola</i>	revfibbla
<i>Arnica montana</i>	slättergubbe	<i>Hypochoeris maculata</i>	slätterfibbla
<i>Botrychium lunaria</i>	låsbräken	<i>Inula salicina</i>	krissla
<i>Briza media</i>	darrgräs	<i>Juncus squarrosus</i>	borsttåg
<i>Campanula patula</i>	ängsklocka	<i>Lathyrus linifolius</i>	gökärt
<i>C persicifolia</i>	stor blåklocka	<i>Leontodon hispidus</i>	sommarfibbla
<i>C rotundifolia</i>	liten blådocka	<i>Leucanthemum vulgare</i>	prästkrag
<i>C trachelium</i>	nässelklocka	<i>Linum catharticum</i>	vildlin
<i>Carex capillaris</i>	hårstarr	<i>Listera ovata</i>	tvåblad
<i>C leporina</i>	harstarr	<i>Luzula multiflora</i>	ängsfryle
<i>Centaurea jacea</i>	rödclint	<i>L pallescens</i>	blekfryle
<i>Cirsium acaule</i>	jordtistel	<i>Melampyrum cristatum</i>	korskovall
<i>C helenoides</i>	borsttistel	<i>Nardus stricta</i>	stagg
<i>Crepis praemorsa</i>	klasefibbla	<i>Ophioglossum vulgatum</i>	ormtunga
<i>Dactylorhiza</i> spp	nycklar	<i>Orchis</i> spp	nycklar
<i>Danthonia decumbens</i>	knägräs	<i>Parnassia palustris</i>	slätterblomma
<i>Dianthus deltooides</i>	backnejlika	<i>Pedicularis sylvatica</i>	granspira
<i>Euphrasia</i> spp	ögontröst	<i>Pimpinella saxifraga</i>	bockrot
<i>Filipendula vulgaris</i>	brudbröd	<i>Phleum phleoides</i>	flentimotej
<i>Fragaria viridis</i>	backsmultron	<i>Plantago media</i>	rödkämpar
<i>Galium saxatile</i>	stenmåra	<i>Platanthera bifolia</i>	nattviol
<i>Gentiana pneumonanthe</i>	klockgentiana	<i>P chlorantha</i>	grönvit nattviol
<i>Gentianella amarella</i>	ängsgentiana	<i>Polygala vulgaris</i>	jungfrulin
<i>G campestris</i>	fältgentiana	<i>Polygonum viviparum</i>	ormrot
<i>G uliginosa</i>	sumpgentiana	<i>Potentilla crantzii</i>	vårfingerört
<i>Geranium sanguineum</i>	blodnäva	<i>P tabernaemontani</i>	småfingerört
<i>Gnaphalium norvegicum</i>	norsknoppa	<i>Primula veris</i>	gullviva